

دانشگاه باقر العلوم علیه السلام

دانشکده: علوم سیاسی، اجتماعی، تاریخ

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

رشته: اندیشه سیاسی اسلام

عنوان:

دیپلماسی در اندیشه سیاسی امام خمینی رحمه الله علیه

استاد راهنما:

دکتر نجف لک زایی

استاد مشاور:

دکتر سید جلال دهقانی فیروز آبادی

نگارش:

علی سروش

شهریور ۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه باقر العلوم علیه السلام

دانشکده: علوم سیاسی، اجتماعی، تاریخ

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

رشته: اندیشه سیاسی اسلام

عنوان:

دیپلماسی در اندیشه سیاسی امام خمینی رحمه الله علیه

استاد راهنما:

دکتر نجف لک زایی

استاد مشاور:

دکتر سید جلال دهقانی فیروز آبادی

نگارش:

علی سروش

شهریور ۹۱

تقدیم بہ شہید جعفر وفائی و ہمہ شہیدان جهانی انقلاب اسلامی

باساس فراوان از پدر و مادر عزیز و همسر مهربانم

سپاس‌گزاری

بی‌تردید نگارش و تدوین این پایان‌نامه بدون حمایت و هدایت اساتید محترم میسر نمی‌گردید، لذا بر خود لازم می‌دانم از همه این بزرگواران قدردانی نمایم:

استاد فرهیخته، جناب حجت الاسلام و المسلمین دکتر نجف‌لک زانی، به‌عنوان استاد راهنما که در سال‌های دانشجویی در محضر ایشان، باندیشه سیاسی امام خمینی رحمه الله علیه بیش از پیش آشنا شدم، و در طراحی پایان‌نامه بیشترین نقش را داشته‌اند.

استاد فرهیخته جناب آقای دکتر سید جلال دهبقانی فیروزآبادی، به‌عنوان استاد مشاور، که دیپلماسی اسلامی را از آثار نبی نظیر ایشان، فراگرفتم، و در غنای پایان‌نامه نقش اساسی داشته‌اند.

چکیده:

کشف دیپلماسی در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)، به عنوان اثرگذارترین اندیشمند سیاسی معاصر، در عرصه بین الملل، بسیار ضروری است، لذا مبتنی بر این فرضیه که «دیپلماسی امام خمینی رحمه الله علیه یک دیپلماسی متعالیه مبتنی بر اندیشه «اسلام ناب محمدی صلی الله علیه است»، به این سوال پاسخ داده می شود که «الگوی دیپلماسی در اندیشه امام خمینی چیست؟». مبانی معرفتی امام ره، در قالب اندیشه های فقهی، فلسفی و عرفانی امام ره، حقیقت «انسان»، به عنوان مهمترین منبع دیپلماسی بیان می گردد. لذا انسان به عنوان خلیفه الله، نقش محوری و پایه ای در اندیشه و دیپلماسی امام ره، دارد. مبتنی بر اندیشه امام ره، مکتب «آرمانگرایی واقع بین»، تبیین می گردد و براساس آن رهیافت «تکلیف گرایی» برای توضیح دیپلماسی امام ره، ارائه می گردد، و «صدور انقلاب» یا همان «صدور اسلام ناب محمدی (ص)» به عنوان مهمترین راهبرد این دیپلماسی بررسی می شود. شاخصهای اساسی این دیپلماسی نیز برپایه رهیافت تکلیف گرایی استخراج می گردد. دیپلماسی عمومی، دیپلماسی فرهنگی و دیپلماسی تربیتی در سه سطح در این دیپلماسی تشریح گردیده است. قدرت سخت، قدرت نرم و قدرت معنوی، به عنوان سه سطح قدرت در این دیپلماسی بررسی می گردد. همچنین براساس شاخص های بدست آمده مبتنی بر رهیافت تکلیف گرایی، مهمترین ویژگی های دیپلمات ها، کارگزاران و دستگاه دیپلماسی مشخص می گردد، شاخص هایی چون؛ اجتهاد، استقلال، قاطعیت، شجاعت، نگرش تربیتی. با بررسی تربیت به عنوان هدف غایی سیاست در این اندیشه، افق غایی این دیپلماسی نیز محقق می گردد، هدفی که بعد از اهداف اولیه ای چون قیام مستضعفین در برابر مستکبرین و رهایی از سلطه استکبار، با نقد «منافع ملی» به مثابه هدف غایی دیپلماسی متداول، اهداف تربیتی، انسانی و متعالی این دیپلماسی تحلیل می گردد.

کلمات کلیدی: امام خمینی، دیپلماسی، اندیشه، صدور انقلاب، تکلیف، تربیت

فهرست

طرح تفصیلی

۱. بیان	
مساله.....	۱۷
۲. سوال اصلی:	۱۸
۳. سوالات فرعی:	۱۹
۴. سابقه تحقیق	۱۹
۵. ضرورت انجام تحقیق	۲۰
۶. اهداف تحقیق	۲۱
۷. مراجع استفاده کننده از تحقیق	۲۱
۸. فصل بندی	۲۱

فصل اول: کلیات..... ۲۳

۱-۱- چارچوب نظری	۲۴
۲-۱- مفاهیم	۲۷
۱-۲-۱- امام خمینی رحمه الله علیه	۲۷
۲-۲-۱- امام خمینی و دیپلماسی	۳۰
۳-۱- دیپلماسی:	۳۱
الف. دیپلماسی سنتی:	۳۳
ب. دیپلماسی کلاسیک:	۳۳
ج. دیپلماسی نوین:	۳۳
۴-۱- ماهیت دیپلماسی:	۳۵
۵-۱- تعریف دیپلماسی در اندیشه امام خمینی:	۳۶
۱-۵-۱- «ارتباط»:	۳۶

۳۷ «اطلاعات»: ۲-۵-۱
۳۹ «منافع ملی»: ۳-۵-۱
۴۱ ۱-۳-۵-۱- منافع ملی منوط به منافع اسلام
۴۲ ۲-۳-۵-۱- برترین منافع ملی
۴۳ ۳-۳-۵-۱- منافع اسلام مقدم بر منافع اقتصادی
۴۴ ۴-۳-۵-۱- منافع غرب عامل دشمنی با اسلام
۴۵ ۶- نتیجه:
۴۸	فصل دوم: منابع دیپلماسی در اندیشه سیاسی امام خمینی رحمه الله عليه
۴۹ ۱-۲- مقدمه
۴۹ ۲-۲- منابع اندیشه ای امام خمینی رحمه الله عليه:
۵۰ ۱-۲-۲- مبانی فقهی امام خمینی رحمه الله عليه
۵۰ ۱-۲-۲- فقه شناسی امام
۵۱ ۲-۲-۲- لزوم تحصیل مقدمات حکومت
۵۳ ۳-۲-۲- فقه ولایی
۵۴ ۴-۲-۲- رابطه امام و امت
۵۶ ۵-۲-۲- مبانی فقهی امام خمینی رحمه الله عليه و دیپلماسی عمومی
۵۷ ۲-۲-۲- مبانی اصولی امام خمینی رحمه الله عليه
۵۷ ۱-۲-۲-۲- خطابات قانونیه
۵۸ ۲-۲-۲-۲- اقسام خطابات و احکام از نظر حضرت امام قدس سره:
۶۰ ۳-۲-۲-۲- مبانی اصولی امام خمینی رحمه الله عليه و دیپلماسی فعال
۶۱ ۳-۲-۲- مبانی فلسفی امام خمینی رحمه الله عليه
۶۱ ۱-۳-۲-۲- مکتب صدرایی
۶۲ ۲-۳-۲-۲- ابزار فلسفه
۶۳ ۳-۳-۲-۲- مبانی فلسفی امام خمینی رحمه الله عليه و دیپلماسی حقیقت

۶۴ ۴-۲-۲- مبانی عرفانی امام خمینی رحمه الله عليه
۶۵ ۴-۲-۲-۱- تعریف عرفان:
۶۶ ۴-۲-۲-۲- روش عرفان
۶۶ ۴-۲-۲-۳- عرفان اجتماعی
۶۷ ۴-۲-۲-۴- قدرت عرفانی
۶۷ ۴-۲-۲-۵- عرفان ؛ پایان جنگ ها
۶۸ ۴-۲-۲-۶- مراتب سلوک
۷۱ ۴-۲-۲-۷- مبانی عرفانی امام خمینی و «دیپلماسی اکبر»
۷۳ ۳-۲- منبع انسانی
۷۹ ۳-۲-۱- «انسان» در اندیشه امام
۸۰ ۳-۲-۲- قوای انسان
۸۶ ۳-۲-۳- سپاه انسان و سپاه شیطان
۸۷ ۳-۲-۴- فطرت در اندیشه امام
۸۹ ۳-۲-۵- فطرت چارچوب دیپلماسی امام
۸۹ ۳-۲-۶- انسان «تربیت پذیر»
۹۱ ۳-۲-۷- نگاه رحمانی به «انسان»
۹۲ ۳-۲-۱-۷- تبیین فلسفی محبت
۹۲ ۳-۲-۲-۷- جنگ مشفقانه
۹۵ ۳-۲-۸- راهبرد قیام «انسان»ها در عصر شیطان
۹۸ فصل سوم: انواع ، سطوح ، ابزارها و ابعاد دیپلماسی در اندیشه سیاسی امام خمینی رحمه الله عليه
۹۹ ۳-۱- مقدمه
۹۹ ۳-۲- مکتب سیاسی امام خمینی رحمه الله عليه
۱۰۱ ۳-۲-۱- مکتب؛ آرمانگرایی واقع بین
۱۰۳ ۳-۳- رهیافت دیپلماتیک امام خمینی رحمه الله عليه

- ۱۰۳..... ۱-۳-۳- رهیافت تکلیف‌گرایی
- ۱۰۵..... ۲-۳-۳- تعریف تکلیف
- ۱۰۶..... ۳-۳-۳- انواع تکلیف
- ۱۰۷..... ۴-۳-۳- تکلیف و قدرت:
- ۱۰۸..... ۵-۳-۳- مولفه‌های دیپلماسی تکلیف‌گرا
- ۱۰۸..... ۱-۵-۳-۳- دیپلماسی اجتهادی
- ۱۱۱..... ۲-۵-۳-۳- دیپلماسی مستقل
- ۱۱۲..... ۳-۵-۳-۳- دیپلماسی مخلصانه
- ۱۱۵..... ۴-۵-۳-۳- دیپلماسی فعال
- ۱۱۷..... ۵-۵-۳-۳- دیپلماسی قاطع
- ۱۱۸..... ۶-۵-۳-۳- دیپلماسی شجاعانه
- ۱۱۹..... ۷-۵-۳-۳- دیپلماسی عمومی
- ۱۲۰..... ۴-۳- راهبرد دیپلماتیک امام خمینی رحمه الله علیه
- ۱۲۰..... ۱-۴-۳- صدور انقلاب
- ۱۲۲..... ۵-۳- سطح بندی دیپلماسی
- ۱۲۵..... ۱-۵-۳- سطح اول / پایه ای
- ۱۲۶..... ۱-۱-۵-۳- دیپلماسی عمومی
- ۱۳۰..... ۱-۱-۱-۵-۳- محبت بستر دیپلماسی عمومی
- ۱۳۱..... ۲-۱-۱-۵-۳- دیپلماسی بیداری
- ۱۳۱..... ۱-۲-۱-۱-۵-۳- تعریف «دیپلماسی بیداری»
- ۱۳۲..... ۳-۱-۱-۵-۳- بیداری مستضعفین
- ۱۳۴..... ۴-۱-۱-۵-۳- دیپلماسی وحدت
- ۱۳۶..... ۱-۴-۱-۱-۵-۳- تعریف دیپلماسی وحدت
- ۱۳۷..... ۶-۳- سطح دوم / فلسفی

۱۳۹ ۳-۶-۱- دیپلماسی فرهنگی
۱۴۰ ۳-۶-۱-۲- تعریف:
۱۴۰ ۳-۶-۱-۳- استقلال فکری
۱۴۱ ۳-۷-۱- سطح سوم / عرفانی
۱۴۴ ۳-۷-۱- دیپلماسی تربیتی
۱۴۵ ۳-۷-۱-۱- تعریف:

فصل چهارم؛ دیپلماتها و سازمانهای دیپلماسی در اندیشه سیاسی امام خمینی رحمه الله علیه

۱۴۹ ۴-۱- مقدمه
۱۵۳ ۴-۲- مستضعفین کارگزار دیپلماسی
۱۵۶ ۴-۲-۱- حزب مستضعفین
۱۵۷ ۴-۳- قدرت در اندیشه امام
۱۵۸ ۴-۳-۱- تعریف قدرت:
۱۵۹ ۴-۳-۲- قدرت سخت
۱۶۲ ۴-۳-۳- قدرت نرم
۱۶۲ ۴-۳-۴- قدرت معنوی
۱۶۷ ۴-۴- ملت شهادت طلب
۱۶۹ ۴-۵- شاخص های کارگزاران و سازمانهای دیپلماسی
۱۶۹ ۴-۵-۱- اجتهاد (کارشناسی مبتنی بر اسلام)
۱۷۱ ۴-۵-۲- استقلال
۱۷۲ ۴-۵-۳- اخلاص
۱۷۴ ۴-۵-۴- فعال بودن
۱۷۵ ۴-۵-۵- قاطعیت
۱۷۷ ۴-۵-۶- شجاعت
۱۷۸ ۴-۵-۷- نگرش عمومی

۱۸۰ ۸-۵-۴ - سادگی

۱۸۱ ۹-۵-۴ - ظاهر اسلامی

۱۸۳ ۱۰-۵-۴ - رویکرد تبلیغی

۱۸۵ ۱۱-۵-۴ - نگاه تربیتی

۱۸۸ فصل پنجم اهداف دیپلماسی در اندیشه سیاسی امام خمینی رحمه الله علیه

۱۸۹ ۱-۵ - مقدمه

۱۸۹ ۲-۵ - هدف غایی سیاست

۱۹۲ ۳-۵ - هدف غایی دیپلماسی

۱۹۵ ۴-۵ - هدف غایی دیپلماسی در اندیشه امام خمینی رحمه الله علیه

۲۰۱ ۵-۵ - نتیجه گیری : تربیت همه جانبه انسان

۲۰۴ خاتمه

۲۱۱ فهرست منابع

فهرست جداول و اشکال :

۲۴ جدول ۱-۱- تعاریف بر اساس ابعاد مختلف دیپلماسی

۲۷ جدول ۲-۱- سیر تاریخی تحول دیپلماسی

۳۸ جدول ۳-۱- مقایسه شاخص ها

۶۳ شکل ۱-۲

۷۷ جدول ۲-۲

۹۱ شکل ۱-۳

۹۵ شکل ۲-۳

۹۵ شکل ۳-۳
۱۱۲ شکل ۴-۳ دیپلماسی تکلیف گرا
۱۱۲ شکل ۵-۳
۱۱۵ شکل ۶-۳
۱۱۶ شکل ۷-۳
۱۱۶ شکل ۸-۳
۱۱۷ جدول ۹-۳
۱۳۳ شکل ۱۰-۳

طرح تفصیلی

۱. بیان مساله

حضرت امام خمینی در مقابل دو گفتمان لیبرالیسم و کمونیسم، گفتمان «اسلام ناب» را مطرح نمود. «الوین تافلر» در کتاب «جابجایی قدرت» اشاره می کند: «کار بزرگ امام این بود که برای اولین بار، یک نفر، غرب را با تمامی محتویاتش نادیده گرفت و به جای این که بنشیند و با ما به صورت جداگانه وارد بحث شود، در کل همه ما را دور زد.»، و اساساً «انقلاب ایران به رهبری (امام) خمینی با توسل به ایدئولوژی خود توانسته است هشدار و زنگ خطری را برای نظم حاکم بر جهان و قدرتهای سیستم بین المللی به وجود بیاورد.»^۱ این گزارشی از واقعیت گفتمان بین المللی انقلاب اسلامی است.

گفتمان امام نه تنها در عرصه دین بلکه در عرصه فلسفه، سیاست و ... مدل ها و تئوری هایی ارائه نمود، الگوهای موفق که دنیا را به تحیر واداشت. از جمله این تئوری ها در عرصه سیاست بین الملل و بصورت خاص در حوزه «دیپلماسی» نمایان گردید.

الگوهای دیپلماتیک حضرت امام، چه قبل و چه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، تئوری های غربی و شرقی را نقض نمود. از جمله این دگرگونی ها، گسترش نفوذ روز افزون «قدرت نرم»، «دیپلماسی عمومی» و «بیداری ملت ها» به برکت انقلاب اسلامی ایران بود. این تحول تئوری و عملی، حتی در قدرت سخت و جنگ ها نیز خودنمایی نمود، معجزه جنگ های «۳۳ روزه» لبنان و «۲۲ روزه» غزه، تئوری جنگ ها را نیز متزلزل نمود.

^۱ . Robert.w. Cox " Production . power. And world order. Social forces in the making of history". columbia university press. new York. P : ۲۷۹

براین اساس می توان مدعی شد که اندیشه و نظریه های حضرت امام خمینی «ره» که بنیانگذار چنین گفتگویی است، امروز و فردای «دیپلماسی» جهانی را رگم خواهد زد.

حضرت امام خمینی رحمه الله علیه با سیاست مبتنی بر اندیشه «اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله» توانست عرصه جدیدی در صحنه سیاست باز نماید و بسیاری از معادلات و حتی نظریه ها و تئوری های سیاسی را متحول نماید.

امام خمینی رحمه الله علیه به عنوان معمار انقلاب و به عنوان یک فقیه ، فیلسوف و عارف اسلام شناس توانست بلوک شرق و غرب را به چالش جدی در عرصه بین الملل بکشد و امروز نیز شاهدیم تداوم این اندیشه توانسته است موج عظیم بیداری جهان اسلام را ایجاد نماید و آینده خاورمیانه اسلامی را نوید دهد.

اما تداوم و بازتولید این اندیشه و روش در عرصه دیپلماسی نیازمند مطالعه عمیق و روشمند دیپلماسی در اندیشه سیاسی امام خمینی رحمه الله علیه می باشد.

اگرچه نمونها و مصادیق دیپلماسی امام خمینی و مدل های مشابه آن، با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در دنیا بسیار مورد توجه قرار گرفته و تلاش های فراوانی برای شناخت آن انجام شده است، اما هنوز «دیپلماسی امام خمینی رحمه الله علیه» بصورت علمی و متدولوژیک تبیین نگردیده ، خصوصا که تلاش در این عرصه از سوی معتقدین به این اندیشه و مبتنی بر لوازم علمی و اندیشه ای آن بصورت جدی و مستند صورت نگرفته است.

لذا این پایان نامه تلاش می نماید با مطالعه اندیشه سیاسی امام خمینی و رفتارهای دیپلماتیک ایشان ، و با تبیین مبانی اندیشه ای امام در عرصه دیپلماسی ، روش ها و الگوی دیپلماسی امام خمینی رحمه الله علیه را به صورت علمی و متدولوژیک تبیین نماید.

۲. سوال اصلی

الگوی دیپلماسی در اندیشه امام خمینی «رحمه الله علیه» چیست؟

۳. سوالات فرعی

۱. منابع الگوی دیپلماسی در اندیشه امام خمینی چیست؟
۲. خصوصیات نهاد ها و کارگزاران در الگوی دیپلماسی در اندیشه امام خمینی چیست؟
۳. اهداف و نهایت الگوی دیپلماسی در اندیشه امام خمینی چیست؟
۴. روش های دیپلماتیک مبتنی بر اندیشه امام کدامند؟

۴. سابقه تحقیق

با توجه به اهمیت موضوع آثار متعددی در این حوزه نگارش یافته است گرچه هیچ یک به مسئله و سوال اصلی پژوهش حاضر پاسخ نگفته اند. برخی از این پژوهش ها عبارتند از:

«مبانی و جهت گیریهای سیاست خارجی در اندیشه سیاسی امام خمینی» نوشته آقای علی ایمانی است. این پایان نامه همانطور که در عنوان آن مشخص است بیشتر معطوف به مبانی اندیشه امام خمینی در حوزه سیاست خارجی پرداخته است و نه به سطوح دیگر. از دیگر سو این پایان نامه صرفاً به کلیات سیاست خارجی می پردازد و وارد بحث دیپلماسی به عنوان ابزار سیاست خارجی نمی شود.^۱

اثر دیگری که به نوعی به مسئله پژوهش حاضر پرداخته است پایان نامه ای است با عنوان «بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه امام خمینی رحمه الله علیه» که توسط آقای حمید

^۱ علی ایمانی، مبانی و جهت گیریهای سیاست خارجی در اندیشه سیاسی امام خمینی، کارشناسی ارشد، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، گروه اندیشه سیاسی در اسلام، ۱۳۸۳

توکلی کرمانی وبه راهنمایی: دکتر محمود سریع القلم نگاشته شده است. این اثر نیز باهدف کلیات سیاست خارجی و نه دیپلماسی از دیدگاه امام پرداخته است.^۱

آثار مشابه دیگری نیز در این حوزه وجود دارد که معمولاً با همین نگرش و یا معطوف بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و فارغ از بررسی مبانی اندیشه ای آن بوده است.

۵. ضرورت انجام تحقیق

دیپلماسی به عنوان مهمترین سامان هر دولت در عرصه بین الملل که تبلور اندیشه ها و ارزش های هر دولت در سطح جهانی است، از پیچیده ترین بخش های علوم سیاسی بشمار میرود. اما در اکثر پژوهش های این حوزه، بدون پرداختن به اندیشه صرفاً به لایه های بیرونی این علم پرداخته می شود، در این پایان نامه تلاش گردیده است، دیپلماسی مبتنی بر اندیشه امام خمینی ره، به عنوان اثرگذارترین اندیشمند سیاسی معاصر، در عرصه بین الملل، تبیین گردد.

به نظر می رسد امروز با اهمیت یافتن انواع دیپلماسی فرهنگی، رسانه ای و... و گسترش بیش از پیش «قدرت نرم» تحت تاثیر انقلاب اسلامی ایران^۲، ضروری است تا فراتر از مبانی و چارچوب های سیاست خارجی به راهکارها و ابزارهای «سیاست خارجی» که از طریق دیپلماسی حاصل می گردد، توجه گردد. لذا پژوهش حاضر با ارج نهادن بر آثار مذکور و با توجه به یافته های این پژوهش ها تلاش می نماید فراتر از کلیات و چارچوب های سیاست خارجی امام به دیپلماسی در اندیشه امام دست یابد.

فرضیه تحقیق

دیپلماسی امام خمینی رحمه الله علیه یک دیپلماسی متعالیه مبتنی بر اندیشه «اسلام ناب محمدی صلی الله علیه» است.

^۱ حمید توکلی کرمانی، بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه امام خمینی، کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۷۴

^۲ «دیپلماسی عمومی از ابتکارات جمهوری اسلامی ایران است و باید توجه بیشتری به آن شود» ۸۸/۱۲/۰۹